

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 34, Şubat 2019, s. 166-182

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4843>

Dr. Salih TELLİOĞLU

Özel Sektör Yönetici, slhtellioglu@gmail.com

AVRUPA BİRLİĞİ(AB)'NİN VE BAZI GELİŞMİŞ ÜLKELERİN ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALARI VE SOSYAL HİZMETLERİ¹

Özet

Engellilere yönelik sosyal politikalar Birleşmiş Milletler (BM)'in çabalarıyla İkinci Dünya Savaşından sonra başlamış ve özellikle de 1970'li yıllardan sonra birçok ülkede engellilik konusu daha fazla önem kazanmıştır. Engelli bireylerin toplumdaki diğer bireyler gibi yaşamalarına olanak sağlamak için oluşturulan sosyal politikalar sayesinde de engelli bireyler de artık toplum ile iç içe yaşamaya başlamıştır. Dünyada giderek yükselen yaş ortalaması ve artan yaşlı nüfusu ile birlikte engelli nüfusu da artmakta ve bundan dolayı da engelli bireylere ve onların topluma kazandırılmasına hususuna verilen önem ile bu konudaki politikalar da giderek artmaktadır. Engelli hakları ile ilgili en önemli gelişme 2006 yılında imzalanan BM engelli hakları sözleşmesidir. Bu çalışmada Avrupa Birliği (AB)'nin ve bazı gelişmiş ülkelerin engelli bireylere yönelik düzenlemiş oldukları sosyal politikalara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Engellilik, Engelli Hakları.

SOCIAL POLICIES AND SOCIAL SERVICES OF EUROPEAN UNION AND SOME DEVELOPED COUNTRIES FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

Abstract

Social policies for the people with disabilities have begun after the World War II with the efforts of the United Nations (UN) the issue of disability has gained more importance after the 1970s in many countries. In order to enable

¹ "Bu makale doktora tezinden türetilmiştir"

people with disabilities to live like other individuals in the society, disabilities are now intertwined with society through the social policies. With the increasing average age and the increasing elderly population in the world, the disabled population also increasing. Therefore the policies on this subject are increasing with the importance given to the people with disabilities and their integration into society. The most important development for the rights of people with disabilities is the UN disability rights agreement which signed in 2006. In this study are included, European Union (EU) and some developed countries social policies for people with disabilities.

Key Words: Social Policies, Disability, Disability Rights

GİRİŞ

Dünyada bir milyardan fazla insan engelli olarak yaşamaktadır. Doğuştan gelen engellilik ile birlikte, iş kazaları, trafik kazaları, kronik hastalık ve yaşlılığa bağlı engellilik ile engelli birey sayısı iyileşen sağlık koşullarına rağmen artmakta ve daha da büyük bir kaygı konusu haline gelmektedir (WHO, 2011).

Dünyada 1940'lı yıllara kadar engelli bireylerin sorunlarına yönelik olarak oluşturulan politikalara rastlamak çok zor olmuştur. Engellilik konusu özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra artan engelli sayısı ile birlikte sosyal bir sorun haline gelmiş, bununla birlikte de gelişmiş ülkeler bu konuyu Birleşmiş Milletler (BM)'in gündemine almıştır. BM ise ilk olarak engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik çalışmalar yapmıştır (Gökmen, 2007).

Toplumda yaşayan tüm bireyler; sosyal, politik, ekonomik ve kültürel hak ve fırsatlar üzerinde eşit haklara göre sahiptir (Birdir ve Karacaoğlu, 2014: 1567). Engelli bireyler bu haklardan eşit olarak faydalandığı takdirde toplumdaki diğer bireylerden ayrı tutulmadığını hissedecek ve toplum içinde mutlu ve huzurlu bir biçimde yaşayacaklardır (Bulgan ve Kaygusuz, 2015: 363).

Engelli bireyler, toplum içerisinde karşılaştığı ayrımcılık ve dışlanma gibi bazı sosyal sorunlar yüzünden sosyal hayata yeterince entegre olamamakta ve sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım ve bilgi edinme gibi hizmetlere erişimde ve ulaşımında hala çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar. Az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda ise engelli bireylerin karşılaştığı bu engeller daha da artmaktadır (WHO, 2011).

1. Avrupa Birliği (AB)'nin Engellilere Yönelik Çalışmaları

Avrupa'da kalıcı bir barış ve refahı sağlamak için Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un içinde bulunduğu altı devlet 18 Nisan 1951 tarihinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nu kuran antlaşmayı Paris'de imzalamış ve anlaşma 23 Temmuz 1952 yılında yürürlüğe girmiştir. 1992 yılında imzalanan ve 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile de birlik Avrupa Topluluğu yerine Avrupa Birliği (AB) olarak anılmaya başlamıştır (Fişne, 2003: 60; Akt: Akbaş, 2009: 45).

Bütünleşmiş bir Avrupa toplumu oluşturmayı hedefleyen AB, ayrımcılıkla mücadele etmenin yanında ekonomik ve sosyal yaşama engellilerin tam katılımını sağlamaya yönelik çalışmalarda yapmaktadır. Özellikle son yıllarda engelliliğe ve engellilere bakış açısını değiştirmiş ve daha çok sosyal modele yönelik olarak politikalar üretmeye başlamıştır. AB bu yeni model ile engellilerin artık pasif ve yardıma muhtaç bireyler olmadığını, toplumdaki diğer

bireylerle eşit haklara sahip olduğunu ve onları bu haklar doğrultusunda toplumla bütünleşmek için mücadele eden bir topluluk olarak görmektedir. Bu yeni yaklaşımı fırsat eşitliği ilkesinden yola çıkan “haklar” temeline dayanmakta ve engellilerin haklarını tanımaya ve korumaya yönelik olarak sosyal politikalarla gerçekleşmektedir (Çizel vd., 2012: 16). AB'nin sosyal politikaları ayrıca sosyal dışlanmaya tabi olan tüm vatandaşları bu kapsamda değerlendirmektedir. Birliğin kurulduğu yıllarda ekonomik bir topluluk olduğu ifade edilse de AB sosyal politikaları sayesinde birlik sonraki yıllarda sosyal vurgusunu da önemli ölçüde geliştirmiş ve günümüzde Avrupa sosyal modeli olarak ifade edilen başarılı bir yapıya ulaşmıştır (Kolat, 2009).

Engelli bireyler için uluslararası düzeyde yapılan ilk çalışmalar özellikle BM ve ona bağlı örgütler tarafından gerçekleştirilmiştir. BM'nin yaptığı bu çalışmalar Avrupa Topluluğu'nu da harekete geçirip bu sürece katılımını teşvik etmiştir. Bununla beraber AB'ye üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Avrupa Konseyi 1980 ve 1990'larda çeşitli bildirgeler ve kararlar yayımlanmıştır. Avrupa Konseyi tarafından 21 Aralık 1981 tarihinde Avrupa Topluluğu düzeyinde “*Özürlülerin Sosyal Entegrasyonu*” kararları yayımlanmıştır. Bu kararın sonrasında ise 24 Temmuz 1986 tarihinde “*Avrupa Topluluğu Düzeyinde Özürlülerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı*” alınmıştır. Bu karar ile; birlik içerisinde yer alan ülkelerin engellilere mesleki rehabilitasyon sağlaması gerektiği ve ayrıca engelli bireylere iş hayatında fırsat eşitliği sağlamaya ve karşılaştıkları engelleri kaldırmaya yönelik gerekli tüm çalışmaları yapmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu karar aynı zamanda bu alanda alınabilecek tedbirler ile ilgili bir çerçeve kılavuzu da içermektedir (Çizel, vd. 2012: 17).

Avrupa Konseyi ve üye ülkelerin eğitim bakanlarının konsey bünyesinde 31 Mayıs 1990 tarihinde yaptıkları toplantıda “*Özürlü Çocuk ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemi İçinde Kaynaştırılmalarına Yönelik Kararları*” yayınlamışlardır. Kararın 1. maddesinde; “*Üye ülkeler, kendi öğrenim politikalarının çerçevesi içerisinde ve yine kendi eğitim sistemlerini dikkate alarak uygun olan her durumda özürlü öğrencilerin genel öğrenim sistemine katılmaları veya katılım teşviki ile ilgili çabalarını gerektiğinde güçlendirmeyi kabul etmişlerdir*” ifadesi yer almaktadır. 4. madde de ise; “*Ayrıca, özel öğrenim sistemi kapsamında geliştirilen beceri ve öğretim yöntemleri, genel öğretim sistemi içinde öğrenim gören ve özel ihtiyaçları bulunan çocuk ve gençlerin yararlarına olmak üzere genel eğitim sisteminin hizmetine sunulmalıdır*” olarak belirtilmiştir. Konsey temsilcileri 20 Aralık 1996 tarihinde “*Özürlüler için Fırsat Eşitliği*” konulu bir karar almıştır. Bu kararlar içerisinde, “*Özürlü kişiler de dahil olmak üzere herkese fırsat eşitliği sağlanması ilkesinin tüm üye ülkeler tarafından benimsenen temel bir değeri yansıtmasına ve bu ilkelerin, özürlü kişilere uygulanan olumsuz ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını ve böylece onların yaşam kalitesinin yükseltilmesini gerektirmesine; uygun durumlarda bu kişilerin genel öğretim ve eğitim sistemlerine katılmalarının, ekonomik ve sosyal hayata da başarı ile katılmalarında önemli bir rol oynayacak olmasına karar verilmiştir*” ifadesi dikkat çekmektedir.

Avrupa Parlamentosu 1988 ve 1998'de üye ülkelere kullandıkları işaret dilinin kararlaştırılması ile ilgili çağrıda bulunmuştur. Finlandiya ve Portekiz kendi işaret dillerini oluşturmuş, İsveç'te işitme engelliler için birçok okulda İsveç işaret dili yabancı dil dersi olarak vermeye başlamıştır. İngiltere'de ise 1996 yılında alınan karar ile televizyon programları toplam yayın saatlerinin %1'inde İngiliz işaret diline yer vermesi kararlaştırılmıştır. Bu oran

daha sonra % 5'e çıkarılmıştır. Ayrıca birçok Avrupa Birliği üyesi ülkede bu karar ile kendi işaret dilini oluşturmuştur (Kanca ve Ertaş, 2014: 1365).

Avrupa Komisyonu 1996 yılında engelli turizmine yönelik olarak “*Engelli Turistler için Erişilebilir Avrupa*” adıyla bir el kitabı yayınlamıştır. Komisyon bu kitap ile engelli türlerini açıklamakta ve bunun yanında engelli turistlerin huzurlu bir ortamda rahatça tatillerini yapabilmeleri için başta seyahat acenteleri ve konaklama işletmeleri olmak üzere diğer tüm turizm unsurlarına bilgi vermeyi amaçlamıştır (Kanca ve Ertaş, 2014: 1364-1365).

Amsterdam Anlaşması 2 Ekim 1997 yılında imzalanmış ve 1 Mayıs 1999 yılında uygulamaya konulmuştur. Engelli hakları bu anlaşma ile Avrupa düzeyinde daha da güçlenmiştir. Anlaşmanın 13. maddesinde “*cinsiyet, ırk ya da etnik köken, din ya da inanç, engellilik, yaş ya da cinsel tercihe dayalı olarak karşı karşıya kalınan ayrımcılıkla mücadele konusunda gerekli tedbirleri alır*” hükmü yer almaktadır. AB, ayrımcılıkla mücadelenin temelini oluşturan ve en fazla çabayı gösteren kuruluştur. AB'nin sosyal politikasında, ayrımcılıkla mücadele temel politika evreni olarak karşımıza çıkmaktadır (Kolat, 2009).

AB Konseyi tarafından 2000 yılında “İstihdamda ve İşte Eşit Muamele” konusunda genel çerçeveyi belirleyen 2000/78 sayılı direktif yayımlanmıştır. Bu direktif, engellilik durumuna ilişkin olarak doğrudan ya da dolaylı ayrımcılık yapılamayacağını hükme bağlamıştır. Direktifin 5. Maddesinde; “*Özürlü kişilerle ilgili olarak eşit muamele ilkelerine uyulması garanti altına almak bakımından bu kişiler için makul ölçüler içinde olanaklar sağlanmıştır. Bu, işverenler için aşırı bir yük oluşturmadığı sürece işverenler tarafından uygun önlemlerin alınmasını, özellikle ihtiyaçlar gerektirdiğinde özürlü kişilerin işe erişimleri, katılmaları, işte yükselmeleri veya eğitim görmeleri için düzenlemelerin yapılmasını kapsar*” ifadesi yer almaktadır.

Avrupa Komisyonu, 12 Mayıs 2000 tarihinde “*Engelli Bireyler İçin Engelsiz bir Avrupa'ya Doğru*” başlıklı bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğde engelli kişilerin toplumun diğer bireyleri gibi yaşamalarına engel olan sosyal, mimari ve tasarımdan kaynaklı engellerin ortadan kaldırılması ile ilgili bir planlamaya değinilmektedir. Konsey 3 Aralık 2001 tarihinde, 2003 yılının “*Avrupa Özürlüler Yılı*” olarak ilan edilmesi kararını almıştır. Ayrıca topluluk içerisinde yer alan ülkelerin vatandaşlarını engellilik ile ilgili bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için üye ülkeler tarafından gerçekleştirilecek faaliyetlerin önemli olduğu ve bu faaliyetlerin topluluk düzeyindeki ortak çabalar ile desteklenmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Toplumsal bilincin yükseltilmesine ve faaliyetlerin daha etkin yürütülmesine yönelik alınan bu kararın hedef ve amaçları aşağıdaki belirtilmiştir (Çizel vd., 2012: 18-19):

- Engelli bireylerin hakları ile ilgili toplumsal farkındalık oluşturmak ve bu bireylerin ayrımcılığa karşı korunmalarını ve haklarını tam ve eşit şartlarda kullanmalarını sağlamak,
- Avrupa'da yaşayan engelli bireylere fırsat eşitliği sağlamak için gerekli önlemlerin ele alınıp tartışılmasını teşvik etmek,
- Yerel, ulusal ve Avrupa ölçeğinde gerçekleştirilmiş örnek uygulamaların, etkin stratejilerin ve olumlu deneyimlerin paylaşılmasını sağlamak,
- Hükümetlerin, sivil toplum örgütlerinin ve özel sektörde yer alan kuruluşlar ile engelli bireyler ve aileleri arasındaki işbirliğini güçlendirmek,

- Engelli bireyler hakkında toplum içerisinde olumlu bir imaj oluşturulmasını teşvik etmek,
- Engellilik ve engelli türleri hakkında toplumu bilgilendirmek,
- Engelli bireylerin eşit öğrenim haklarının oluşması için düzenlemeler yapılmasını sağlayarak bu bireylerin toplum ile iç içe yaşamalarına imkân tanımak.

Avrupa Birliği 2000 yılında “*Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı*”nı Nice zirvesinde imzalamıştır. Temel Haklar Şartı’nın 21. maddesinde; “*Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer her türlü düşünce, bir ulusal azınlığa mensubiyet, servet, doğum, engellilik, yaş veya cinsel eğilime dayalı her türlü ayırıcılık yasaktır.*” ifadesi ile 26. maddesinde “*Birlik, engelli kişilerin bağımsızlığını, sosyal ve mesleki bütünleşmelerini ve toplum hayatına katılmalarını temin etmek üzere alınan tedbirlerden yararlanma hakkını tanır ve gözetir*” ifadesi yer almaktadır (AB, 2000b).

Avrupa Komisyonunun 2004 yılındaki “*Engelli Bireyler için Erişilebilir Turizm Hakkında Bilgi Geliştirme (Improving Information on Accessible Tourism For Disabled People)*” çalışmasında; erişilebilirliğin sadece engelliler için önemli olmadığını, tüm bireylerin binalarda, dış alanlarda ve diğer tesislerde bağımsızca, herhangi bir özel düzenlemeye ihtiyaç duymadan hareket edebilmesini ifade etmektedir. Raporda ayrıca engelli bireylerin turistik tesislerde konakladıklarında tesis çalışanlarının engelli bireylere nasıl davranmaları gerektiği ve onlara nasıl yardımcı olunabileceği açıklanmıştır.

“*Avrupa Konseyi Engelliler Eylem Planı 2006 – 2015*”, engellilerin haklarını sağlamaya ve topluma tam katılımlarını teşvik etmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Eylem Planı’nın temeli, engelli bireylerin yaşamlarını etkileyen istihdam, eğitim, sosyal ve yasal koruma gibi konulardan oluşmaktadır. Engelli bireylerin topluma tam katılımlarının sağlanması ve nihayetinde engellilikle ilgili konuların üye devletlerin tüm politika alanlarına dâhil edilmesine yönelik uygulanabilir stratejilerin hayata geçirilmesi için pratik bir araç sunulmasının eylem planının ana hedefi olarak belirlenmiştir. Eylem planında ayrıca üye devletlerden ayrımcılıkla mücadele ve insan hakları temelinde; engellilik konusundaki farkındalığı artırmaya, engelli bireylerin hayat kalitesini, seçim özgürlüğünü ve bağımsızlığını iyileştirmeye yönelik çalışmaları sürdürmelerini beklenmektedir Avrupa Konseyi, Avrupalı devletlerin eylem planıyla ilgili çalışmaları ve gelişmeleri gözden geçirebilmeleri ve görüşlerini belirtmeleri amacıyla 30-31 Mayıs 2011’de Odesa’da bir konferans düzenlemiş ve bu konferans ile üye devletlerin en iyi uygulamalarının paylaşılmasına katkıda bulunmuştur. Avrupa Konseyi Engelliler Eylem Planı (2006-2015), hukuki bağlayıcılığa sahip olmamasına rağmen; konsey üyesi ülkelerde yaşayan engellilerin haklarının elde edilmesine ve hizmetlere erişimleri ile ilgili yaşadıkları sorunların giderilmesine yönelik katkı sağlayan önemli bir çalışma ve yol haritasıdır (Çağlar, 2012: 548).

“*AB Engelliler Stratejisi 2010-2020*” ise BM Engelli Hakları Sözleşme’nin AB düzleminde uygulanabilirliğini arttırmak için hazırlanmıştır. Bu çalışmada engellilerin ve ailelerinin, sosyal ve ekonomik hayatın her alanına toplumdaki diğer bireylerle eşit ölçüde katılabilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, engellilerin serbest seyahat, sosyal ve kültürel etkinliklere katılma ve spor faaliyetlerine erişim haklarının güvence altına alınması planlanmıştır (Boyacıoğlu ve Çağlar, 2014: 95). Engelli bireylerin haklarını tam anlamıyla kullanabilmelerini sağlanması ile engelli bireylerin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu strateji ayrıca ulusal düzeyde ve AB düzeyinde atılacak adımlara destek olmanın yanında BM Sözleşmesinin AB düzeyinde uygulanmasını sağlamak için gerekli düzenlemeleri de

içermektedir. Engellerin ortadan kaldırılması üzerine yoğunlaşan bu strateji faaliyete geçilmesi gereken başlıca sekiz alan tespit etmiştir. Bu sekiz alan şöyledir: Erişilebilirlik, Katılım, Eşitlik, İstihdam, Eğitim ve Öğretim, Sosyal Koruma, Sağlık ve Dış Eylem (AB, 2010).

2. Gelişmiş Ülkelerde Engelli Hakları ve Engellilere Yönelik Düzenlemeler

Gelişmiş ülkelerde engelli nüfusunun yoğun olması ve bu ülkelerde yaşlı nüfusunun giderek artması ile birlikte yaşlılığa bağlı engelli sayısında da artışa neden olmaktadır. Bu artış ile birlikte bu ülkelerin engellilere yönelik olarak çalışmalar yapmasını toplumsal bütünlük için oldukça önemli hale gelmiştir. Engelli nüfusunun daha çok gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yoğun olduğu düşünülse de literatüre ve istatistiklere bakıldığı zaman gelişmiş ülkelerde engelli nüfusunun fazla olduğu ve daha da arttığı ortaya çıkmaktadır (Burcu, 2015: 321-322). Gelişmiş ülkelerde, caddelerde, sosyal ve kültürel hayatın içinde engelli bireylerle karşılaşmak bu ülkelerde engelli birey sayısının fazla olmasından ziyade engellerin olmamasından ya da az olmasından kaynaklanmaktadır (Mülayim ve Özşahin, 2010: 1663).

2.1. İspanya

İspanya, AB üyesi olan ülkeler içerisinde engelli bireylerin haklarına ve erişilebilirliğine yönelik olarak en yoğun sosyal politikaların uygulandığı ülkelerden birisidir (Bulgan ve Göktaş, 2016: 31). Önemli bir turizm ülkesi olmasından dolayı engelli bireylerin turistik faaliyetlerine katılmalarına yönelik yaptığı düzenlemeler ile de erişilebilir ve ulaşılabilir bir turizm ülkesi olarak anılmaktadır.

İspanya’da engelli bireylere yönelik olarak düzenlenen yasalara bakıldığında ilk olarak İspanya Anayasası göze çarpmaktadır. İspanya Anayasası 29 Aralık 1978’de resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bugün hala geçerliliğini koruyan Anayasa’nın engelli hakları ile ilgili en önemli maddesi olan 49. maddesinde “*Kamu mercileri, ihtiyaç duydukları özel bakımı sunmak ve bu kısımda bütün vatandaşlara sağlanan haklardan yararlanabilmeleri için özel koruma sağlamak suretiyle fiziksel, sinirsel ve zihinsel engelliler için önleyici bakım, tedavi, rehabilitasyon ve toplumla bütünleşme politikası yürütür*” ifadesi yer almaktadır (Yıldız ve Bakırcı, 2011: 43). İspanya Anayasası ayrıca, ırk, cinsiyet, din, veya herhangi bir kişisel veya sosyal durum nedeniyle bir ayırım yapılmaksızın tüm İspanyollar için yasal eşitliği kabul etmektedir. Bunun yanında engelliliği önleme, tedavi, rehabilitasyon, entegrasyon, eğitim ve istihdam konularına da önem göstermektedir (Verdugo, vd., 2000: 325). Engelli haklarının yoğun olarak dile getirilmediği yıllarda İspanya Anayasası’nda bu konuların yer alması İspanya’da engelli bireylere verilen önemi ve değeri göstermektedir.

İspanya’da 1982 yılında yasalaşan “*Engelli Bireylerin Sosyal Bütünleşmesi (The Social Integration of Disabled People Act, LISMI)*”, engelliler ile ilgili bundan sonraki süreçte yer alan tüm sosyal politikalara ilham kaynağı olmuştur. Yasa ayrıca 1993 yılında BM tarafından yayınlanan “*Engelli bireyler için Fırsat Eşitliği*” temel ilkelerine de kaynaklık etmiştir. İspanya’da 1990’lı yıllardan sonra engelliler ile ilgili sivil toplum kuruluşları da ülke içerisinde aktif olarak yer almaya başlamış ve engelli haklarını sağlamaya yönelik olumlu politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. İspanyol Engelliler Temsilcileri Meclisi (Spanish Council of Representatives of People with Disabilities, CERMI) 1993 yılında kurulmuştur. CERMI, engellilerin tam vatandaşlığını ve haklarını toplumun diğer üyeleriyle eşit tutmaya çalışan bir savunma platformudur. CERMI, istihdam, erişilebilirlik, engellerin kaldırılması, eğitim, sağlık, sosyal koruma ve engelli bireylerin refahının sağlanmasına yönelik önemli

çalışmalar yapmıştır. İspanya'da 1995 yılında istihdamı arttırmak için Ulusal Eylem Planı uygulanmaya başlamıştır. Ulusal Eylem Planında engelli bireylerin istihdamı da yer almış, engelli bireyleri istihdam edenlere teşvik verilmesi kararlaştırılmıştır. İspanya'da 1996 yılında yürürlüğe giren ve 1997-2002 yıllarını kapsayan “*Engelli Eylem Planı*” engelliler için fırsat eşitliği, engelli haklarının geliştirilmesi ve engellilerin yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır (Verdugo vd., 2000: 325-327).

İspanya 2000 yılında AB'nin aldığı kararlara uyum sağlamak için 2000/78 sayılı “*Konsey Direktifleri*” yürürlüğe koymuştur. Kabul edilen bu direktifler insan haklarına saygı ve temel özgürlükler prensiplerine dayanmaktadır. Ayrıca engelli bireylerin sosyal ve ekonomik olarak toplum ile bütünleşmesi için toplum içerisinde ve iş hayatında ayrımcılığı yasaklamıştır (İspanya, 2000). Ceza Yasası'nda 2003 yılında kabul edilen değişiklikte de insanların ayrımcılığa uğradıklarında bunu ispat edebilmeleri suçun tespiti için yeterli hale gelmiştir. Yine aynı hukuka göre çalışanın bir iş yerinde doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcılığa maruz kalması halinde işveren para cezası ile cezalandırılmaktadır. Bunların yanında AB direktiflerinde belirtilen oranda engelli istihdam etmeyen işverenler de cezalandırılacak ve işverenlerden alınan ceza ücretleri ise bir fonda toplanarak engellilerin iş piyasasına katılması ile ilgili faaliyetlerde kullanılacaktır (Çizel. vd. 2012: 27).

İspanya'da 2003 yılında, 51/2003 sayılı, “*Eşit fırsatlar, Ayrımcılık ve Engellilere Evrensel Erişilebilirliğin Sağlanması (De Igualdad De Oportunidades, No Discriminación y Accesibilidad Universal De Las Personas Con Discapacidad)*” kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, engelli bireylerin siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer tüm alanlarda insan hakları ve özgürlüklerden eşit olarak faydalanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (İspanya, 2003).

İspanya engelli bireylerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını arttırmaya yönelik önemli kararları alan ülkelerden biridir. Ülkede 2005 yılında yaşlı ve engelli gruplarına yaşamsal destek sağlanması için 1 milyon Euro başlangıç bütçeli bir bağımlılık fonu oluşturulmuştur (Eryılmaz, 2010: 27).

İspanya'da 2013 yılında, 1/2013 sayılı, “*Engelli Bireylerin Hakları ve Sosyal İçermesi(Derechos De Las Personas Con Discapacidad y De Su Inclusión Social)*” kanunu yürürlüğe girmiştir. Yasa engelli kişilerin haklarının eksiksiz uygulanması ve onların toplumsal dışlanmaya maruz kalmamalarını sağlamaya yönelik maddeler içermektedir. Yasa ayrıca İspanya'da engelli hakları ile ilgili yayınlanan diğer yasalara benzer olarak; fırsat eşitliği, ayrımcılık, evrensel erişilebilirlik konularına ve bunun yanında sosyal içerme konularına da değinmiştir (İspanya, 2013).

2.2. Fransa

Fransa'da 1945 yılında uygulamaya başlanan vergiler ve işçi ücretlerinden yapılan kesintilerle finanse edilen sosyal güvenlik sisteminin temel esası toplumdaki herkesi korumayı amaçlayarak toplum içerisinde bütünlük oluşturmaktır. Önceleri Fransa hükümeti tarafından kontrol edilen bu sistemin zamanla dernekler aracılığıyla yürütülmesine karar verilmiş ve sistemin daha da işler hala gelmesini sağlanmıştır. Bu sistem ayrıca artık çalışamayacak durumda olanları da sosyal güvenlik koruması kapsamında almıştır. Zamanla sistem içerisinde engellilerin refahını arttırmaya yönelik çalışmalar artmıştır. Fransa Anayasası'nın oluşmasından önce yapılan bu çalışmaya rağmen 4 Ekim 1958 tarihinde yürürlüğe giren Anayasada eşitlik, ayrımcılık ya da diğer engelli haklarına değinilmemiştir. Fransa'da 1960'lar ve 1970'lerde

derneklere bağlı kurumların sayısı giderek artmıştır. Bu artış milli bir planlama ile gerçekleşmemiştir. Yerel politika ve derneklerin kendi çabaları doğrultusunda ortaya çıkmış ve böylece Fransa hükümeti ve derneklerin ortaklaşa yürüttüğü engellilik destek sistemi oluşmuştur (Power. vd, 2013: 299).

Fransa'da 1975 yılında, 75-534 sayılı “*Engelli Bireylerin Oryantasyonu Hakkında Yasa (D'orientation en Faveur Despersonnes Handicapées)*” uygulamaya konulmuştur. Bu yasa engelli bireyleri kapsayıcı eğitim, istihdam ve evrensel erişilebilirliğe teşvik etmeyi ve aynı zamanda engelliler için birçok sosyal yardım mekanizmasını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Fransa, 1975). Yasa, özellikle de 90'lı yıllardan sonra eleştirilmeye başlanmış ve bu eleştiriler ile birlikte AB yönergelerine uyum zorunluluğu yeni bir kanunun yürürlüğe girmesine sebep olmuştur (Calvez, 2010: 2-3).

Fransa'da 2005 yılında, 2005-102 sayılı “*Engellilerin Eşit Haklar, Fırsatları, Katılımı ve Vatandaşlığına İlişkin Yasa (Pour L'égalité des Droits et des Chances, la Participation et la Citoyenneté des Personnes Handicapées)*” yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, engellilik politikaları için yeni kurumsal referans çerçevesini oluşturmaktadır. Yasa, engelli haklarının yanında engelliliğin önlenmesi, azaltılması ve telafisi ile birlikte engelliliğin nedenlerini araştırmayı ve onların kapasitelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Fransa, 2005). Bu yasa 1975 yılındaki yasadaki farklı olarak engelli bireylerin haklarını aramaya ve onların toplumsal yaşama katılımını arttırmaya yöneliktir. Yasa engelliliğin sosyal modelini geliştirmeye yönelik olarak insan hakları konularının tamamen farkında olan bir kamusal düzeni amaçlamaktadır (Calvez, 2010: 3-4). Engellilerin haklarını genişletmeye yönelik olarak 30 yıl sonra yayınlanan bu yasa aynı zamanda Fransa'da yasal olarak engelliliğin tanımının yapıldığı ilk yasadır (Betrand. vd, 2014: 270). Yasanın 4. maddesinde engelliliği önleme politikaları şöyle ifade edilmiştir:

- Aileleri ve bakıcıları bilgilendirmek, eğitmek ve desteklemek
- Yardım gruplarının gelişimini teşvik eden faaliyetler
- Kamuoyunda farkındalık oluşturmaya yönelik faaliyetler
- Engelli kişilerin istismar edilmesine ilişkin önleyici faaliyetler
- Engelli insanlar için tüm çevre, ürün ve hizmetleri göz önüne alarak yaşama ortamının iyileştirilmesi ve evrensel olarak uygulanacak tasarım kurallarının uygulanması.
- Okul ve iş yerlerinde engellilerin kapasitelerini geliştirmeye yönelik eğitim faaliyetleri.

Fransa'da 2014 yılında, 2014-1090 sayılı “*Kamu Binalarının, Toplu Taşıma Araçlarının, Konutların ve Yolların Erişilebilirliğine İlişkin Yönerge (Relative à la mise en Accessibilité Des établissements Recevant du Public, Des Transports Publics, Des Bâtimentsd' Habitation et de la Voirie pour les Personnes Handicapées)*” yürürlüğe girmiştir. Yasa, Engelli kişilerin eşit haklara ve fırsatlara sahip olabilmesi için ilişkin 11 Şubat 2005 tarih ve 2005-102 sayılı yasayı göz önüne alarak; engellilerin toplu taşıma araçları ile binalar, otoyollar ve kamu kurumlarının erişilebilirliği için yasal önlemlerin alınmasına yönelik olarak hükümeti yetkilendirmek amacıyla düzenlenmiştir. Yasanın 3. maddesinde “*Programlanmış bir erişilebilirlik gündeminin uygulanması, onaylanmasından itibaren üç yıl içerisinde gerçekleştirilmelidir*” ifadesi yer almaktadır. Yasanın 18. maddesinde ise “*İş bu Yönergenin 1. maddesinin hükümleri, sırasıyla 1 Ocak 2015 tarihinden itibaren yapı ruhsatı başvurusu tevdi edilen binaların konutlarına ve mülklerine uygulanır*” hükmü bulunmaktadır. Yasada ayrıca

belirlenen koşullarda göz önünde bulunmak kaydıyla ortak mülkiyet alanları engelli bireylere öncelik tanınacak şekilde planlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu ifade engelli bireylerin özellikle de araç park yerlerinde yaşadığı park sorununu çözmeye yöneliktir (Fransa, 2014).

2.3. İngiltere

İngiltere’de özellikle de 1960’lardan sonra engelli bireylerin kendi güçlerinin devreye girdiği, diğer bir ifadeyle, onların sorunlarının tespitinde, dillendirilmesinde ve çözümlerin üretilmesinde engelli bireylerin kendilerinin söz sahibi olduğu örgütlenmeler şekillenmeye başlamıştır. Bu noktada ülkede engelli bireylerin bir arada seslerini duyurdukları önemli organizasyonlar kendini göstermiştir. Özellikle engelli bireylerin nicelik olarak artışları dikkatin bu konuya yönelmesini sağlarken bu yönelim diğer Avrupa ülkelerinde de engellilik konusundaki tartışmaları ön plana çıkarmıştır. İngiltere’de bu organizasyonu oluşturan engellilik hareketlerinin temeli İngiltere İşitme Engelliler Derneği (British Deaf Association, BDA) ve Görme Engellilerin Ulusal Ligi (National League of the Blind, NLB) adlı topluluklarla 1960’larda atılmıştır (Barnes ve Oliver 1993: 65-67; Akt: Burcu, 2015: 320).

İngiltere’de 1972 yılında kurulan Engelli İttifakı (Disability Alliance, DA) engelli olan ve olmayan bireyleri aynı çatı altında bir araya getirmiştir. Aynı yıllarda bu şekildeki örgütlenmelere paralel olarak farklı kampanyalar ve gösterilerde olmuştur. Bu kampanyalar ve gösteriler devletin sınıf, cinsiyet, yaş, ırk fark etmeksizin engelli vatandaşlarının sosyal ve ekonomik hayatlarını sürdürmesine ilişkin politikalar geliştirmesinde etkili olmuştur (Burcu, 2015: 321). Bu noktada ülkede ki engelli bireylerin bir arada seslerini duyurdukları önemli organizasyonlardan birisi ve hatta en önemlisi olarak kabul edilen ve 1981 yılında kurulan BCODP (British Council of Organisations of Disabled People) organizasyonudur. Bu organizasyon zamanla İngiltere’de yerel ve ulusal çeşitli alt birlikler şeklinde yaygınlık göstermiştir (Barnes ve Oliver 1993: 65-67; Akt: Burcu, 2015: 320).

İngiltere’de 1995 yılında “*Engelli Ayrımcılık Yasası*” (*Disability Discrimination Act, DDA*) yürürlüğe girmiştir. Engelli bireylere ayrımcılık yapılmasını yasaklayan kanun, engelli bireylerin istihdamını, eğitimini ve erişilebilirliğini sağlanmayı amaçlamaktadır (İngiltere, 1995). Mevzuat alanında ileri bir ülke olan İngiltere’de engellilere yönelik olarak düzenlenen yasal düzenlemeler içerisindeki en önemlisi 1995 yılında düzenlenen Engelli Ayrımcılık Yasasıdır. Pek çok Avrupa ülkesine ilham kaynağı olan bu yasanın çıkarılması ile ayrımcılık kavramının ileride daha büyük sorunlar yaratacağını bilen İngiliz hükümeti kâğıt üzerinde iyi iş çıkarmıştır. Ayrıca yasanın uygulamasının denetlenmesi amacıyla “eşitlik kurumu” oluşturulmuş fakat verilen cezaların yetersizliği ve yaptırım gücünün eksik olması zaman zaman bazı aksaklıklara yol açmıştır (Kolat, 2007). Engelli bireylerin ekonomik potansiyellerinden dolayı DDA ulusal turizm ajanslarından da destek görmüştür (Shaw ve Coles, 2004: 397).

İngiltere 2005 yılında yürürlüğe giren “*Engelli Ayrımcılıkla Mücadele Yasası*” ile DDA’da bazı değişiklikler yapılmıştır. Ancak; yapılan bu değişiklikler yasanın 1995 modelinde yer alan mevcut alanların genişletilmesi, güçlendirilmesi ve mevcut görevlere yeni görevlerin eklenmesi şeklinde olmuştur. Engelli Ayrımcılıkla Mücadele Yasası ile birlikte engelli bireylere toplu taşıma araçlarından yararlanmalarını kolaylaştırmaya ve ulaşılabilirliklerini sağlamaya yönelik yeni haklar tanınmıştır (Kolat, 2007).

İngiltere’de 2007 yılında “*Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu*” (*Equality and Human Rights Commission, EHRC*) kurulmuştur. EHRC; yaş, engellilik, cinsiyet, ırk, din, hamilelik,

doğum, evlilik, sivil ortaklık ve cinsel yönelim olmak üzere birçok alanda toplumsal eşitliği sağlamayı amaçlamaktadır. EHRC, ayrımcılığa karşı mücadele etmek, fırsat eşitliği sağlamak ve insan haklarını korumak için çalışmaktadır. EHRC, daha adil bir İngiltere için insanların adalet, haysiyet ve saygıya yönelik haklarını koruyan yasaların oluşması için de çalışmaktadır. EHRC, İngiltere'nin ulusal eşitlik organıdır ve Birleşmiş Milletler tarafından Ulusal İnsan Hakları Kurumu olarak "A" statüsü verilmiştir (İngiltere, 2007).

İngiltere’de 2010 yılında “Eşitlik Yasası”(Equality Act) yürürlüğe girmiştir. Yasa, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasına, eşitlik yasasının reformunun ve uyumlaştırmasına, belirli kişisel özelliklerle ilgili ayrımcılık ve taciz ile ilgili yasal düzenlemelerin yeniden ifade edilmesine, erkek ve kadın arasındaki iş koşullarının ve ücret gelirlerinin düzenlenmesine ve fırsat eşitliğini arttırmaya yönelik olarak yürürlüğe girmiştir. Yasanın 2. bölüm 6. maddesinde engellilik tanımı şöyle ifade edilmiştir; “eğer bir kişi zihinsel veya fiziksel bozukluğa sahip ve günlük faaliyetlerini yerine getirmede zorlanıyorsa engelli birey olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma uygun bireyler ise yasanın verdiği koruma hakkına sahip olacaktır”. Eşitlik yasası ayrıca engelli bireylere aşağıda belirtilen alanlarda yasal haklar sağlamaktadır (İngiltere, 2010):

- Eğitim
- İş
- Mal, hizmet ve tesislere erişim
- Mülk edinme

2.4. Almanya

Almanya engelli haklarının geniş olduğu ve engellilere yönelik sosyal politikaların yoğun olduğu bir ülkedir. Almanya’da engellilere yönelik uygulanan yasal düzenlemelerde engellilik hali tanımlanmakta ve engelli bireylerin bütün toplumsal haklardan faydalanması amaçlanmaktadır. Almanya’da herkes toplumsal yapının bir parçası görülür ve engelli bireylerin kendisini toplumdan dışlamaması için de ülkede rehabilitasyon hizmetleri oldukça önemlidir. Ülkede engelleri olan yani özel yardıma ihtiyacı olan tüm bireylere yönelik olarak rehabilitasyon hizmetleri sunulmaktadır (Federal Çalışma Ofisi, 2008; Akt: Bulgan ve Kaygusuz, 2015: 372).

Almanya’da 1949 yılında Federal Cumhuriyet Anayasası kabul edilmiştir. Anayasanın 1. maddesinde “İnsan onuru dokunulmazdır ve insan onurunu korumak anayasal güvence altındadır” ifadesi yer almaktadır. 3. maddesinde ise “Hiç kimse cinsiyeti, ırkı, dili, anavatanı, dini veya siyasi görüşleri nedeniyle ayrımcılığa uğratılmayacaktır. Engelliliği yüzünden de kimse dezavantajlı olamaz” olarak belirtilmiştir (Federal Almanya, 1949).

Almanya’da 1986 yılında Ağır Engellilerin İş, Meslek ve Toplumda Entegrasyonunu Sağlamak amacıyla 1421-1550 sayılı numaralı kanun yürürlüğe girmiştir. Kanunda, bir kişinin en az % 50 özür oranına sahip olduğunda ağır engelli olarak ifade edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu kanun ile ağır engelliler koruma altına alınmakta ve onların aktif olarak sosyal ve profesyonel yaşama katılmalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Diğer taraftan kanundaki düzenlemeler ağır engellilerin bağlı oldukları işverenlere çok kapsamlı sorumluluk vermektedir (Federal Almanya, 1986).

Almanya'da 2002 yılında “Engellilerin Eşitliği Hakkında Kanun (*Behinderten Gleichstellungs Gesetz, BGG*)” yürürlüğe girmiştir. 1. madde de yasanın amacı şöyle ifade edilmiştir: “*Engelli insanların ayrımcılığını ortadan kaldırmak, toplumdaki eşit hayata katılımlarını sağlamak ve kendilerinin belirlediği bir yaşam sürebilmelerini sağlamaktır.*” BGG yasası engelli bireylerin erişilebilirliğini sağlamak için yaşam alanlarındaki asgari koşulları oluşturmayı amaçlamaktadır (Federal Almanya, 2002).

Almanya'da 2006 yılında yürürlüğe giren “*Genel Eşit Muamele Yasası (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz, AGG)*” yasası ırk veya etnik köken, cinsiyet, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel kimliğe dayalı ayrımcılığı önlemek veya ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Yasanın 2. bölümü işverenin bu konudaki sorumluluklarını, 3. bölümü çalışanların bu yasa kapsamındaki haklarını ifade etmektedir. Yasanın 27. Maddesinde, “*madde 1’de belirtilen bir nedenle dezavantajlı olduklarına inanan herhangi biri, Federal Ayrımcılıkla Mücadele Ajansı’na başvurabilir*” ifadesi yer almaktadır. Yine aynı maddede, “*Federal Ayrımcılıkla Mücadele Ajansı, her dört yılda bir Alman Federal Meclisine raporlar sunmakta ve bu dezavantajların ortadan kaldırılması ve önlenmesine yönelik tavsiyelerde bulunmaktadırlar. Ayrıca bu konuda bilimsel araştırmalar yapmaktadır*” ifadesine yer verilmiştir. Yasanın 9. Maddesinde işitme engeli olan bireylerin idari işlerinde iletişim sorunu yaşamaması için Alman İşaret Dili ile iletişim sağlama hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu kişilerin talepleri üzerine de gerekli iletişim araçlarının ücretsiz olarak temin edileceği belirtilmiştir (Federal Almanya, 2006).

Almanya'da Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı 2016 yılında Erişilebilirlik Federal Ofisi ([Bundesfachstelle Barrierefreiheit](http://www.bundesfachstelle-barrierefreiheit.de))’ni kurmuştur. Erişilebilir Federal Ofisin görevleri şöyle ifade edilmiştir (www.bundesfachstelle-barrierefreiheit.de):

- Erişilebilirlik için destekleyici bilgilerin sağlanması ve geliştirilmesi,
- Mevcut finansal imkânlar doğrultusunda erişilebilirliği sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak,
- Erişilebilirlik ile ilgili bir ağ kurmak ve diğer engelli sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmak,
- Toplumsal bilinç oluşturma ve engellilere nasıl davranılması gerektiği ile ilgili toplumu bilgilendirmek.

Erişilebilir Federal Ofisin görevleri, Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından denetlenmektedir. Erişilebilir Federal Ofisi idarecilere, işletmelere ve sivil toplum örgütlerine tavsiyelerde bulunmaktadır (www.bundesfachstelle-barrierefreiheit.de).

2.5. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Engelli hakları ile ilgili ilk çalışmaların yapıldığı ülkelerden biri olan Amerika'da ki ilk yazılı yasa 1789 yılında kabul edilen Amerika Anayasası'dır. Anayasa aynı zamanda dünyada yürürlükte bulunan en eski yazılı anayasadır ve dünya çevresinde pek çok diğer anayasa için de model oluşturmuştur (www.usemb-ankara.org.tr). Anayasa'nın ilk yapıldığı yıllarda engelli haklarına değinilmemiştir. Fakat 1870 yılında yasada yapılan değişiklik ile eşitlik ilkesi vurgulanarak bölüm 1’de şu ifadeye yer verilmiştir: “*Birleşik Devletler vatandaşlarının oy kullanma hakkı; ırk, renk veya daha önce köle olarak çalışmış olma nedeniyle Birleşik Devletler ya da herhangi bir eyalet tarafından reddedilmeyecek ya da kısıtlanmayacaktır*” (<https://photos.state.gov>).

Amerika'da engelli bireylerle ilgili ilk önemli yasa; 1975 yılında yürürlüğe giren 94-142 sayılı "Tüm Engelli Çocuklara Yönelik Eğitim Yasası" (Education for All Handicapped Children Act of 1975) yasasıdır. Yasa yürürlüğe girmeden önce (ABD, 1975):

– Çocuklar tamamen kamu okulu sisteminden çıkarıldı ve akranları ile birlikte eğitim görmeleri engellendi.

– Devlet okul sistemi içinde yeterli kaynak bulunmaması aileleri, devlet okul sistemi dışında hizmet bulmaya zorladı.

– Milyonlarca engelli çocuk uygun eğitim hizmeti alamadı.

Yasa engelli çocukların kısmen de olsa kamu eğitimine girmelerini sağlamış ve o yıl ülkedeki sekiz milyon engelli çocuğun sadece yarısı gelişim ihtiyaçlarına uygun bir eğitim görmüştür. Yasa ile beraber hem devlet hem de ulusal düzeyde alınan önleyici ve adli eylemlerle eğitim sisteminde bir miktar ilerleme kaydedilse de engelli çocuklar için eşit ve eksiksiz bir eğitim sistemi oluşturulamamıştır (Coates, 1985: 57).

Amerika'da 1990 yılında 101-336 sayı numarası ile "Engelli Amerikalılar Yasası(Americans with Disabilities Act, ADA)" yürürlüğe girmiştir. Yasal barınma, eğitim, ulaşım, iletişim, sağlık hizmetleri ve kamu hizmetlerine erişim gibi kritik alanlarda içermektedir (sec 2, m.3). Yasa dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar şu şekilde açıklanabilir (ABD, 1990):

• **İstihdam:** On beş veya daha fazla çalışanı olan işverenleri; engelli bireylere, başkaları için mevcut olan istihdamla ilgili fırsatların tümünden yararlanmak için eşit fırsat sunmalarını gerektirir.

• **Devlet, Yerel Yönetim Faaliyetleri ve Toplu Taşıma:** Kamu kurumlarının engelli bireylere tüm program ve hizmetlerinden eşit fırsatlar vermelerini zorunlu kılar. Ayrıca, toplu taşıma araçları ile diğer hizmetlerin sunumunda da engelli bireylere ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır.

• **Halka Açık Yerler:** Lokantalar, mağazalar, oteller, sinema salonları, özel okullar, kongre merkezleri ve spor stadyumları gibi yerlerin engelli bireyler için erişilebilir olması gerektiğini ifade eder.

• **Telekomünikasyon Hizmetleri:** İletişim araçlarının engelli bireyler için erişilebilir olması gerektiği belirtilmiştir. Erişilebilir cep telefonları ve çağrı cihazlarının yanında engelli bireylerin çağrı merkezlerine de erişebilmelerine yönelik düzenlemeler içermektedir.

Yasanın 9. maddesinde bu yasanın amaçları şöyle ifade edilmiştir:

• Engelli bireylere yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması için açık ve kapsamlı bir ulusal yetki sağlamak

• Engelli bireylere yönelik ayrımcılığa karşı açık, güçlü, tutarlı ve uygulanabilir standartlar sağlamak

• Federal Hükümetin, bu yasada özürsüz bireyler adına oluşturulan standartların uygulanmasında merkezi bir rol oynamasını sağlamak

Engelli Bireylerin Eğitim Yasası (Individuals with Disabilities Education Act, IDEA) 2004 yılında 108-446 sayı numarası ile yürürlüğe girmiştir. Yasa engelli bireyler için fırsat eşitliği, topluma tam katılımının sağlanması, eğitim sonuçlarının iyileştirilmesi, bağımsız yaşama ve ekonomik özgürlük sağlamaya yönelik olarak ulusal politikanın temel bir unsuru olarak tasarlanmıştır. Yasa dört bölümden oluşmaktadır (ABD, 2004):

• **Genel Hükümler:** IDEA'nın amacı dâhil olmak üzere IDEA'nın genel hükümlerini ve tüzük boyunca kullanılan tanımları özetlemektedir.

• **Tüm Özürlü Çocuklar:** Yaşları 3 ila 21 arasında olan engelli çocuklar için en az kısıtlayıcı ortamda uygun bir kamusal eğitimin sağlanmasını açıklayan hükümler yer almaktadır.

• **Engelli Bebekler ve Küçük Engelli Çocuklar:** 2 yaşına kadar olan çocukları ve onların ailelerini ilgilendiren hükümler yer almaktadır.

• **Engelli Çocukların Eğitimini Geliştirmeye Yönelik Ulusal Aktiviteler:** Devletin personel gelişimini, teknik yardım ve dağıtımını, teknolojiyi ve ebeveyn eğitim ve bilgi merkezlerini desteklemek yönelik hibelerle ilgili hükümleri içerir.

IDEA yasasının amacı Genel Hükümler bölümü amaçlar başlığı altında şöyle ifade edilmiştir (IDEA, A/d):

• Engelli tüm çocukların, kendilerine özgü ihtiyaçlarını karşılamak ve daha ileri eğitim, istihdam ile özel eğitim ve ilgili hizmetleri vurgulayan ücretsiz ve uygun bir halk eğitimi almalarını sağlamak,

• Engelli çocukların ve bu çocukların ebeveynlerinin haklarının korunmasını sağlamak,

• Engelli tüm çocukların eğitimini sağlamak için devletlere, lokallere, eğitim hizmeti kurumlarına ve federal acentelere yardımcı olmak,

• Bebekler ve küçük yaştaki engelliler için erken müdahale hizmetlerinin eyalet çapında, kapsamlı, koordineli ve çok disiplinli bir şekilde uygulanmasında sağlamak,

• Eğitimcilerin ve ebeveynlerin sistem iyileştirme faaliyetlerini destekleyerek özürlü çocukların eğitim sonuçlarını iyileştirmek için gerekli araçlara sahip olmalarını sağlamak,

“*Engelli Amerikalılar Değişiklikler Yasası (ADA, Amendments Act of 2008)*” 2008 yılında 110-325 sayı numarası ile yürürlüğe girmiştir. Yasa özellikle, bir önceki yasa da yer alan Engelliliğin Tanımı (sec 3) ve Engelliliğin Esasları ve Ayrımcılık (sec 5), bölümlerini daha detaylı olarak ele almış ve genel olarak da engelli bireylerin toplum içerisinde daha çok yer almasına yönelik düzenlemelere yer vermiştir (ABD, 2008).

SONUÇ

Engelli bireylerin topluma kazandırılması için ilk ve önemli adımlar Birleşmiş Milletler tarafından atılmıştır. Bu çalışmalara sivil toplum kuruluşlarının destek vermesi ile birlikte hem BM'nin hem de AB'nin engelli haklarına yönelik çalışmaları hız kazanmıştır. Yapılan bu çalışmalar birçok ülkede engellilere yönelik yasal mevzuatın oluşmasına da fayda sağlamıştır. Bu sayede daha önce saklanan, unutulmuş ve alt kesim olarak görülen engelli bireyler zamanla toplumdaki diğer bireyler gibi yaşamaya başlamıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının yaptığı çalışmalar ise özellikle de gelişmiş ülkelerin engellilere yönelik sosyal politikalar üretmesine katkı sağlamış ve gelişmiş ülkelerdeki engelli nüfusunun giderek artması gelişmiş ülkelerin bu konuya daha da önem vermesini sağlamıştır. Bu sosyal politikalar sayesinde de engelli bireylerin refah seviyesi giderek artmıştır. Engelli bireylere yönelik bu politikalara rağmen hala birçok engelli çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Toplumdaki gelişmişlik seviyesi düştükçe de bu engeller daha da artmaktadır. Hala birçok ülkede engelli bireyler ayrımcılıkla karşı karşıya kalmakta, engelli çocukları olan bazı aileler ise bu sebeplerden dolayı onları toplum içerisine yeterince çıkaramamaktadır. Buradaki en önemli faktörlerden birisi de toplumdaki bireylerin engellilere nasıl davranılacağı hususunda yeterince

bilgi sahibi olmamasıdır. Engellilere yönelik düzenlemeler ve sosyal politikalar yapmanın yanı sıra toplumdaki bireylerin de engellilik konusu ile ilgili bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AB (Avrupa Birliği) (1990). Özürlü Çocuklar ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemine Katılmaları Konusunda Alınan Kararlar. <http://eyh.aile.gov.tr/data/542560ac369dc314a097ec25/1990konseykarariozurlucocukve genclerin.doc>, Erişim: 11.10.2017.
- AB (Avrupa Birliği) (1996). Özürlü Kişilere Tanınacak Fırsat Eşitliği Konusunda Aldıkları Kararlar. <http://www.eyh.gov.tr/tr/8396/1-1-Avrupa-Birliginde-Ozurlulere-Yonelik-Yasal-Duzenlemeler#20121996>, Erişim: 11.10.2017.
- AB (Avrupa Birliği) (1997). Amsterdam Anlaşması. <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>, Erişim: 01.09.2017.
- AB (Avrupa Birliği). (2000a). İstihdamda ve İşte Eşit Muamele konusunda Genel Çerçeve Saptayan 27 Kasım 2000 tarih ve 2000/78 EC sayılı Konsey Talimatı. Erişim <http://eyh.aile.gov.tr/data/542560ac369dc314a097ec25/2000konseydirektifiisteveistihdamdaesit.doc>, Erişim: 12.10.2017
- AB (Avrupa Birliği). (2000b). Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı.. <http://www.eskisehirab.gov.tr>, Erişim: 21.11.2017
- AB (Avrupa Birliği) (2010). Avrupa Konseyi 2006–2015 Özürlüler Eylem Planı Gözden Geçirme Konferansı, İstanbul.
- AB (Avrupa Birliği). (2010). Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-2020: Engelsiz Avrupa için Yenilenmiş Bir Taahhüt, Brüksel.
- ABD (Amerika Birleşik Devletleri). (1975). Tüm Engelli Çocuklara Yönelik Eğitim Yasası, 94-142(Education for All Handicapped Children Act of 1975). <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-89/pdf/STATUTE-89-Pg773.pdf>, Erişim: 05.11.2017.
- ABD (Amerika Birleşik Devletleri). (1990). Engelli Amerikalılar Yasası, 101-336 (Americans with Disabilities Act, ADA). <https://www.ada.gov/pubs/adastatute08.htm>, Erişim: 08.11.2017.
- ABD (Amerika Birleşik Devletleri). (2004). Engelli Bireylerin Eğitim Yasası, 108-446 (Individuals with Disabilities Education Act, IDEA). <https://sites.ed.gov/idea/statuteregulations/>, Erişim: 07.11.2017.
- ABD (Amerika Birleşik Devletleri). (2008). Engelli Amerikalılar Değişiklikler Yasası, 110-325 (ADA Amendments Act of 2008). https://www.fdrs.gov/documents/ffata_legislation_110_252.pdf, Erişim: 08.11.2017.
- Akbaş, Dilek (2009). *Avrupa Birliği Sosyal Politikası*, Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne

- Barnes, Colin ve Oliver, Mike (1993). Disability: A Sociological Phenomenon Ignored by Sociologists. <http://pf7d7vi404s1dxh27mla5569.wpengine.netdna-cdn.com/files/library/Barnes-soc-phenomenon.pdf>, Erişim: 21.09.2017
- Birdir, Kemal ve Karacaoğlu, Sıla (2014). Türkiye’de Engelli Turizm Pazarının Swot Analizi. Yöntemiyle Değerlendirilmesine Yönelik Kavramsal Bir Çalışma. Gazi Üniversitesi, Ankara, 15. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri Kitabı, 1566-1576.
- Boyacıoğlu, Ebru ve Çağlar, Selda (2014). Engellilerin Turizm Hizmetlerine Erişilebilirlikleri. Gazi Üniversitesi, Ankara, 15. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri Kitabı. 92-108
- Bulgan, Gülay ve Kaygısız, Ümmühan (2015). Sosyal Avrupa Modeli Çerçevesinde Avrupa Birliği’ndeki Engelli Turizmine İlişkin Yasal Düzenlemelerin Türkiye’deki Yasal Düzenlemelerle Karşılaştırılması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 12(2), 360-384.
- Bulgan, Gülay ve Göktaş, Pınar (2016). X, Y, Z, Kuşadı Engellilerinin Turizmde Erişilebilirliklerinin Karşılaştırılması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 24-49.
- Burcu, Esra (2015). Türkiye’de Yeni Bir Alan: Engellilik Sosyolojisi ve Gelişimi. *Sosyoloji Konferansları*, 52, 319-341
- Calvez, Marcel (2010). The 2005 Disabilities Policy in France. An Opportunity Development of for the Disabilities Studies. <https://hal.archives-ouvertes.fr/halshs-00535890/document>, Erişim: 17.09.2017
- Coates, Kathryn (1985). The Education for All Handicapped Children Act Since 1975. *Marquette Law Review*, 69(1), 51-81.
- Çizel, Beykan, Sönmez, Nesrin ve Akıncı, Zeki (2012). *Antalya’da Engelli Turizmin Gelişmesi için Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Yiğitler Grup Reklam.
- Eryılmaz, Burak (2010). *Turizmde Engelli Pazarının Değerlendirilmesi ve Bodrum Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası (1949). https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/245122, Erişim: 25.10.2017.
- Federal Almanya (1986). Ağır Engellilerin İş, Meslek ve Toplumda Entegrasyonu, 1421-1550). https://dejure.org/BGBI/1986/BGBI_I_S_1421b Erişim: 19.07.2018
- Federal Almanya (2002). Engellilerin Eşitliği Hakkında Kanun (Behinderten Gleichstellungs Gesetz, BGG). <https://www.gesetze-im-internet.de/bgg/BJNR146800002.html>, Erişim 25.10.2017
- Federal Almanya (2006). Genel Eşit Muamele Yasası (Allgemeines Gleichbehandlungs Gesetz, AGG). <https://www.gesetze-im-internet.de/agg/BJNR189710006.html> Erişim: 25.10.2017.
- Fransa (1975). Engelli Bireylerin Oryantasonu Hakkında Yasa, 75-534 (d'orientation en faveur despersonnes handicapées). <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000333976> Erişim: 17.09.2017.

- Fransa (2005). Engellilerin Eşit Haklar, Fırsatları, Katılımı ve Vatandaşlığına İlişkin Yasa, 2005-102 (pour l'égalité des droits et des chances, la participation et la citoyenneté des personnes handicapées). <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000809647&categorieLien=id> Erişim: 17.09.2017 207
- Fransa (2014). Kamu Binalarının, Toplu Taşıma Araçlarının, Konutların ve Yolların Erişilebilirliğine İlişkin Yönerge, 2014-1090 (Relative à la mise en Accessibilité Des établissements recevant du Public, Des transports publics, Des bâtimentsd' Habitation et de la Voirie pour les Personnes Handicapées). <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/ordonnance/2014/9/26/2014-1090/jo/texte> Erişim: 17.09.2017
- İngiltere (1995). Engelli Ayrımcılık Yasası (Disability Discrimination Act, DDA). <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/50/contents>, Erişim: 29.09.2017
- İngiltere (2007). Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu. <https://www.gov.uk/government/organisations/equality-and-human-rights-commission> Erişim: 04.10.2017
- İngiltere (2010). Eşitlik Yasası(Equity Act). <https://www.gov.uk/rights-disabled-person/education-rights> Erişim: 04.10.2017
- İngiltere (2010). Eşitlik Yasası(Equality Act). www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents, Erişim: 05.10.2017
- İspanya (2000). Konsey Direktifleri 2000/78 (DIRECTIVA 2000/78/CE DEL CONSEJO).
- İspanya (2003). Eşit fırsatlar, Ayrımcılık ve Engellilere Evrensel Erişilebilirliğin Sağlanması 51/2003(De Igualdad De Oportunidades, No Discriminación y Accesibilidad Universal De Las Personas Con Discapacidad).
- İspanya (2013). Engelli Bireylerin Hakları ve Sosyal İçermesi 1/2013(Derechos De Las Personas Con Discapacidad y De Su Inclusión Social).
- Gökmen, Fatma (2007). Türkiye'de Özürlü Haklarının Gelişimi. *Özveri Dergisi*, 8(4).
- Kanca, Bayram ve Ertaş, Çağdaş (2014). Engelli Turizmine İlişkin Yasal Düzenlemeler: Türkiye İle Avrupa Birliği Mevzuatlarının Karşılaştırılması. Gazi Üniversitesi, Ankara, 15. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri Kitabı. 1359-1372.
- Kolat, Serkan (2009). Avrupa Birliği Sosyal Politikasında Ayrımcılıkla Mücadeleye İlişkin Yeni Direktif Taslağı ve Eşitlik Kurumları. *Özveri Dergisi*, 11(6).
- Mülayim, Ali ve Özşahin, Burak(2010). Bedensel Engellilerin Konaklama Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir İnceleme. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Öz-Veri Dergisi*, 7(2).
- Power, Andrew, Lord, Janet ve De Franco, Allison (2013). Active Citizenship and Disability. Newyork: Cambridge University Press.
- WHO (World Health Organization). (2011). *Dünya Engellilik Raporu, Yönetici Özeti*. Dünya Sağlık Örgütü

Verdugo, Miguel, Jimenez, Antonio ve Urries, Borja (2000). Social and Employment Policies for People with Disabilities in Spain. *European Journal Of Social Security*, 2(4), 323-341.

Yıldız, Ahmet ve Bakırcı, Fahri (2011). İspanya Anayasası ve Kongre İç Tüzüğü. Ankara: TBMM Kütüphanesi.

<https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf> Erişim: 02.11.2017